

УДК 340:004

ЮДКОВА К.В., викладач кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”, юрисконсульт Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”

ПРОВОА ІНФОРМАТИКА: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЯК ПІДГРУНТЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

***Анотація.** Правова інформатика є напрямом досліджень, що стрімко розвивається та поєднує в собі різні наукові та освітні сфери. Слугує дієвою платформою для здійснення міжнародного співробітництва в сфері захисту інформації та провадження спільної науково-освітньої діяльності різних суб'єктів права.*

***Ключові слова:** правова інформатика, право інформаційних технологій, міжнародне право.*

***Аннотация.** Правовая информатика является направлением исследований, которое стремительно развивается и сочетает в себе различные научные и образовательные сферы. Служит действенной платформой для осуществления международного сотрудничества в сфере защиты информации и осуществления совместной научно-образовательной деятельности различных субъектов права.*

***Ключевые слова:** правовая информатика, право информационных технологий, международное право.*

***Summary.** Legal informatics is a sphere of research that is rapidly evolving and combines the various scientific and educational spheres. Legal informatics serves as an effective platform for international cooperation in the field of information security and the implementation of joint research and educational activities of various entities.*

***Keywords:** legal informatics, IT law, international law.*

Постановка проблеми. Інформація є універсальним та глобальним об'єктом суспільних відносин, предметом досліджень. Правова інформатика як один із напрямів сучасної вітчизняної науки повинна раціонально та ефективно використовувати надбання світової науки. IT Law – найбільш схожий напрям в зарубіжних дослідженнях, але має відмінний, більш розширений предмет та специфічні методи дослідження. Аналіз та співставлення зазначених напрямів є підставою для виділення позитивних рис, а також підґрунтя для розробки рекомендацій щодо вдосконалення національної правової інформатики на базі міжнародного досвіду.

За декілька десятиріч дискусій в рамках співвідношення проблем інформатики і права найбільш плідним виявився напрям, який було об'єднано в загальне найменування “правова інформатика”, предметом такого напрямку стали проблеми обігу інформації в правовій системі і інформаційне забезпечення юридичної практичної діяльності.

Дослідженнями питань правової інформатики, правового моделювання як спеціального методу правової інформатики присвячено праці як фахівців в сфері права, так і вчених технічних наук, таких як: Д. Белл, К. Вербах, К. Вібхут, А. Галлимор, Д. Деннінг, А. Дьюноуз, Л. Елдerez, Р. Кан, С. Кел, Дж. МакЛін, П. Сейпел, Т. Дж. Смедінгоф, Д. Тапскотт, М.З. Згуровський, А.Б. Качинський, Д.В. Ланде, В.М. Фурашев.

Переважна більшість досліджень не пропонують загальної характеристики та аналізу комплексної дієвої правової моделі інформаційного суспільства та не надають уявлення щодо існуючих підходів до вивчення правової інформатики різних країн. Розглядати методи правової інформатики доцільним є з огляду на міжнародну світову практику в цій сфері таких держав, як США, КНР, країн ЄС тощо.

На сьогоднішній день у системі вітчизняної науки відсутні комплексні дослідження та доробки в сфері міжнародної правової інформатики. А саме щодо аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення методу моделювання в правовій інформатиці.

Метою статті є визначення сучасного стану правової інформатики в Україні та порівняння його із світовими досягненнями.

Виклад основного матеріалу. В даний час відбуваються якісні зміни у відносинах суспільства і держави, людини і державних структур, які сприяють формуванню та розвитку інформаційного суспільства. Переоцінка прав і обов’язків органів влади і громадян в інформаційній сфері, зростання значущості прав громадян на доступ до інформації призвело до того, що в багатьох країнах вже прийнято необхідні нормативні правові акти, що забезпечують вільний доступ до офіційних документів та інформації, створюваної державними органами у всіх сферах і на всіх рівнях.

При цьому спостерігається широке використання новітніх технологічних розробок, що полегшують пошук потрібної інформації споживачами і забезпечують її автентичність, а також зменшення витрат споживачів, пов’язаних з отриманням необхідної їм інформації про діяльність державних органів.

Відбувається розширення понятійного та категоріального апарату правової інформатики: “електронний уряд”, “електронне громадянство”, “кіберполітика”, “кібердемократія”, “комп’ютероопосередкована політична комунікація”. Крім того, відбувається розширення інститутів підгалузі відповідно до типів інформації (за критерієм доступності). Очевидно, що в міру розширення видів інформації як нових об’єктів інформаційних правовідносин можливо подальше формування нових інститутів.

Відбувається більш чітке визначення предмета правової інформатики. Так деякі дослідники (наприклад, В.А. Копилов) виділяли всього п’ять сфер в якості об’єктів правової інформатики [1]. Але сьогодні існують такі сфери суспільних відносин, що потребують правової регламентації. Це стосується відносин щодо:

- міжнародного інформаційного обміну;
- реалізації основних інформаційних прав і свобод людини і громадянина, інтересів суспільства і держави в інформаційній сфері;
- організації і діяльності засобів масової інформації;
- Інтернет-відносин, а також відносин в галузі зв’язку та масових комунікацій;
- електронного документообігу;
- електронної торгівлі та ведення підприємницької діяльності з використанням інформаційних технологій;
- обробки персональних даних;
- бібліотечної справи, архівної справи;
- забезпечення інформаційної безпеки;
- розгляду інформаційних спорів (процесуальне право).

На сьогодні більш чітко виділяються функції інформаційного права. Дві основні – регулятивні та охоронна функція, які властиві й іншим галузям. І чотири спеціальні функції – соціальна, виробнича, інтеграційна та прогностична.

Спостерігається процес закріплення в нормативних правових актах нових блоків суспільних відносин, зокрема, відносин у сфері обробки персональних даних, відносин у

сфері використання електронних документів, відносин з ведення електронної торгівлі та ін. (наприклад, Інтернет-законодавство; законодавство, що регулює ЗМІ; законодавство, що регулює різні види інформації з обмеженим доступом).

У світовій економіці розширюється сфера комунікаційного (інформаційного) менеджменту та, разом з тим, відбувається становлення нової субкультури суспільства – інформаційної культури та формування нового типу інформаційної правосвідомості. В інформаційному суспільстві готуються і приймаються рішення на основі колективного знання. Відповідно до Окінавської Хартії глобального інформаційного суспільства, інформаційно-комунікаційні технології є одним з найбільш важливих факторів, що впливають на формування суспільства XXI століття [2]. Настає новий етап у розвитку процесів обміну інформацією, посилюється значення соціально-психологічних та культурно-інформаційних аспектів глобалізації. Існуючі економічні системи змушені пристосовуватися до інформаційної та комп’ютерної реальності.

До цілей світової інформаційної політики належать підвищення оперативності регулювання різних сфер суспільного життя, створення організаційних і технічних передумов для інформаційно-правового обміну як усередині країни, так і за кордоном, забезпечення вільного і оперативного доступу до існуючих в електронному вигляді інформаційно-правових ресурсів.

Розвиток нових інформаційних технологій дозволяє постійно удосконалювати електронний доступ до правових ресурсів за допомогою створення нових правових сайтів, порталів, цифрових систем, що дозволяють оперативно відшукати інформацію про нормотворчу діяльність державних органів, а також тексти необхідних нормативних правових актів. Підтримка з боку передових держав в розвитку даного напрямку створює можливості для інновацій і стимул для зміни методів, якими створюються і стають доступними правові ресурси.

Для того, щоб використовувати надбання зарубіжних фахівців, необхідно мати уявлення щодо предмету та об’єкту наукових досліджень правової інформатики, які використовують іноземні фахівці в цій галузі.

Якщо зіставляти правову інформатику України та схожий напрям досліджень США, то можна побачити низку суттєвих відмінностей. Крім того, “правова інформатика” в США є більш глобальним науковим напрямом. Фактично, існує два визначення: IT Law (з англ. право інформаційних технологій) та Legal Informatics (з англ. “правова інформатика”).

Розвиток Legal Informatics триває вже більше половини століття. Вже наприкінці 1970-х було сформовано такий напрям: період становлення до приблизно 1960, період зростання в 1960-х і період дозрівання протягом 1970-х [3]. В той час було визначено нові проблеми – проблеми інформаційного права та розрізнені способи їх вирішення.

Цей стрімкий розвиток тривав протягом 1970-х і супроводжувався збільшенням спроб зрозуміти більш широкий контекст і пояснити поняття Legal Informatics [4].

На сьогоднішній день зберігається два підходи до визначення Legal Informatics: традиційний (класичний) та модерновий.

IT Law можна визначати за різними підходами:

1. Традиційний, де визначається система більш-менш фрагментованих правових питань, що мають відношення до “комп’ютерів” як способів і засобів здійснення суспільних відносин.

2. Радикальний, де для деяких фахівців і спеціалістів існує новий електронний світ, в якому класичні юридичні поняття і моделі міркувань та класичні правові моделі більше не діють.

Обидва підходи породжують розгалуженість наукових доробок. А також унеможлиблюють застосування комплексного підходу до вивчення інформаційних відносин як різновиду суспільних відносин із спеціальним статусом, а також як безперервного глобального процесу обороту світової інформації.

IT Law є гармонійною частиною загальної правової науки, що має свою теоретичну базу та загальний інструментарій. Існує припущення, що основним завданням IT Law є вироблення ефективних правових норм, а також ідей та наукових положень як результатів аналітичних розробок, що направлені на поліпшення розуміння того, які суспільні відносини є предметом IT Law, яким чином їх необхідно врегульовувати, а також, які технічні засоби повинні при цьому застосовуватися. Основна складність в тому, що всі ці елементи тісно взаємопов'язані і зв'язки між ними накладають свій відбиток на інформаційне право в цілому.

Основною метою IT Law є його розвиток як складової частини правової інформатики, а не як фрагментованого напряму досліджень по ізольованих питаннях без загальної структури.

З точки зору П. Сейпела Legal Informatics “прагне вийти за рамки традиційного, текстово-орієнтованого аналізу чинного права (нормативної або “догматичної” юридичної науки)” [3].

Американська бібліотечна асоціація визначає Legal Informatics як “вивчення структури і властивостей описуваної інформації, а також застосування технологій для створення, зберігання, пошуку і розповсюдження інформації. А правовою інформатика стає тому, що відноситься до області застосування інформатики в контексті правового середовища, і як така, яка включає алгоритми врегулювання пов'язаних суспільних відносин” [6].

Сьогодні існує два способи визначення предмета Legal Informatics. Вони визначаються за формулами “право та X” та “правовий (правова) X”, де X є невідомим компонентом, елементом суспільних відносин, природних процесів.

За першим підходом – “право та інформаційні технології”, “право та суспільство”, “право та інформація”. За другим – “IT Law”, “правове суспільство”, “правова інформація”.

Різниця в цих підходах полягає в наступному.

В першій формулі передбачається слабкий зв'язок між правом і його “Партнером” – X, в той час як “правовий X” означає більш тісні відносини з акцентом на право в якості домінуючої, приймаючої частини.

Узагальнюючи практику використання напрямів IT Law та Legal Informatics (особливо це стосується правової системи Сполучених Штатів Америки), можна вказати, що до їх предметної області входять:

- договори в сфері IT;
- управління інформацією;
- відносини, пов'язані із використанням комунікаційних технологій;
- захист software – програмного забезпечення як об'єкту інтелектуальної власності;
- відносини, пов'язані із реєстрацією та використанням доменних імен;
- відносини, пов'язані із регулюванням мережі Інтернет та інших мереж;
- відносини, пов'язані із створенням, реєстрацією, підтримкою і захистом веб-сайтів;
- електронна комерція. Діяльність Інтернет-магазинів;
- діяльність ЗМІ – друковані, соціальні, нові і цифрових ЗМІ;
- захист особистих та корпоративних поштових скриньок – е-пошта;

- обіг конфіденційної і таємної інформації;
- кіберспорт, розповсюдження та захист комп'ютерних ігор.

У Сполучених Штатах Америки розвиток правової інформатизації займає важливе місце в наукових дослідженнях у сфері інформаційних технологій. Ще в 1949 р у своєму есе “Юріметріка. Наступний крок вперед” Лі Ловінгер вперше звертає увагу на взаємозв'язок комп'ютерної науки і права. У своїй роботі він зачіпає наукове дослідження правової проблеми юріметрики як дисципліни в області вирішення проблем, що стосуються взаємозв'язку права і новітніх технологій [6].

Згодом в 1963 р Ханс Вольфган Баде вперше використав термін “юріметріка” для опису застосування інформаційних технологій у праві, а також став першим, хто здійснив систематизацію дисципліни, охарактеризувавши три її фундаментальних напрямки:

- електронне зберігання інформації та її пошук;
- поведінковий аналіз;
- використання символічної логіки.

Саме від цих перших досліджень походить сучасне розуміння правової інформатизації (правової інформатики) в Сполучених Штатах Америки. Безпосередньо сам термін “правова інформатизація”, або “правова інформатика” (юридична інформатика, IT Law, Legal Informatics), був вперше використаний в спільній роботі С. Ерделеса і С. Охари “Правова інформатика: застосування інформаційних технологій в галузі права” [5].

У зазначеному контексті правова інформатизація об'єднує кілька концептуальних областей:

пошук правової інформації;

- питання права і політики (конфіденційність, авторські права, безпека тощо);
- питання доступу до правової інформації;
- практичні поради та інструкції (які допомагають користувачам в роботі з правовою інформацією).

Крім того, в США активно досліджувалося концептуальне розходження між поняттями “комп'ютерне право” і “правова інформатизація”. Комп'ютерне право розглядається як наука, як навчальна дисципліна і як власне система правового регулювання відносин у комп'ютерній сфері. Правова інформатизація, в свою чергу, представляється як безпосереднє використання інформаційних технологій у праві і яке можна поділити:

- управлінська правова інформатизація – програмні інструменти для управління правовою та адміністративною процедурами, використання комп'ютерів в юридичній професії, автоматизація в судових процедурах;

- документарна правова інформатизація – пошук правової інформації та функціонування баз даних юридичних документів;

- практична правова інформатизація – правові експертні системи, розробка програмного забезпечення для практичної юридичної діяльності.

Таким чином, проблеми Legal Informatics визначаються і розглядаються відповідно до критеріїв, які сучасна юридична спільнота вважає актуальними і зрозумілими. Legal Informatics є міждисциплінарною і в будь-якому разі тяжіє до доповнення традиційної правової науки неklasичними методами права – методами інформатики.

Це означає, що незважаючи на точкову розробленість окремих інформаційних сервісів яв в сфері приватних, так і публічних відносин, Legal Informatics не повною мірою є

гармонічною та систематизованою підгалуззю права. На сьогодні все ще зберігається невизначеність її власного предмету, – точніше невизначеність меж такого предмету, – а також відсутність уніфікованих компонентів методології правової інформатики.

Міжнародна тенденція до дефініювання використаних вище термінів пішла шляхом більш розширеного тлумачення поняття правової інформатики, аніж вітчизняні науковці. Так, до сфери Legal Informatics включається також поняття правової інформатизації. Безсумнівно, поширення правової інформації є однією з умов успішного функціонування правової системи, а також гарантом дотримання правових норм суспільством. Сучасні довідково-правові системи забезпечують швидкий доступ до нормативно-довідкової інформації і надають можливість оперативної роботи з такою інформацією.

Висновки.

Зміни в сфері офіційного опублікування та розповсюдження правової інформації, що відзначаються в різних країнах загалом та в США зокрема, відображають загальні тенденції розвитку правової інформатизації, спрямовані на розширення доступу всіх зацікавлених осіб не тільки до законодавства, поетапний перехід до офіційного опублікування правових актів в мережі Інтернет, але і до державних послуг, що надаються державними органами влади і управління в електронному вигляді.

Загальною тенденцією розвитку інформаційних та комунікаційних технологій, застосовуваних у правовій сфері, є розширення кола країн, що використовують надані такими технологіями можливості, не тільки для забезпечення доступу до правової інформації та іншої офіційної інформації, але і для користування послугами, наданими державними органами в різних сферах державного управління.

Зважаючи на викладене вище, можна зробити висновок, що на даному етапі розвитку вітчизняної науки не можна говорити про достатність інтегративних процесів української правової інформатики. Така ситуація, звісно, ускладнює процес аналізу та порівняння напрямів, але ж, з іншого боку, слугує достатнім поштовхом та комплексною підставою для розробки методичних рекомендацій та інструкцій щодо глобалізації вітчизняної правової інформатики. Таким чином, доцільними є розробка узагальненої методики уніфікації вітчизняної правової інформатики та приведення її основних категорій та елементів у відповідність до існуючої системи наукових підходів у цій сфері.

Використана література

1. Копылов В.А. Информационное право. Классификация информационных правоотношений. – Режим доступу : [//www.society.polbu.ru/kopylov_pravo/ch18_all.html](http://www.society.polbu.ru/kopylov_pravo/ch18_all.html)
2. Окінавская Хартія глобального інформаційного суспільства // Дипломатичний вісник. – 2000. – № 8. – С. 52.
3. Seipel Peter : IT Law in the Framework of Legal Informatics. – Режим доступу : [//www.scandinavianlaw.se/pdf/47-2.pdf](http://www.scandinavianlaw.se/pdf/47-2.pdf)
4. One example may stand for the rest: Reisinger, Leo, Rechtsinformatik, de Gruyter, Berlin, 1977. – Режим доступу : [//www.scandinavianlaw.se/pdf/47-2.pdf](http://www.scandinavianlaw.se/pdf/47-2.pdf)
5. Erdelez, S, and S & O’Hare. Legal informatics : application of information technology in law : Annual Review of Information Science and Technology, 1997. – P. 367-402.
6. About legal informatics: Berkeley University of California. – Mode of access : [//www.ocf.berkeley.edu/~lucchi/legalinformatics.htm](http://www.ocf.berkeley.edu/~lucchi/legalinformatics.htm) – Date of access : 12.07.12.

~~~~~ * * * ~~~~~